

Goranka Kreačič, Osnovna šola Preserje

VODENI OGLED PO SECESIJSKI LJUBLJANI ZA UČENCE 9. RAZREDA

UVOD

Vodeni ogled po secesijski Ljubljani za učence 9. razreda je bil, za razliko od drugih tematskih sprehodov po našem glavnem mestu, kot sta, denimo, Plečnikova in baročna Ljubljana, občutno krajši. Trajal je približno eno uro. Takšen potek so nam narekemale okoliščine načrtovanega kulturnega dne v okvirju šolskega tedna dejavnosti, ki je bil usmerjen na obisk potujoče razstave vsestranskega italijanskega renesančnega umetnika in inženirja Leonarda da Vinci.¹ Po ogledu razstave smo se napotili z Gospodarskega razstavišča do Miklošičeve ceste, kjer so najprezentativnejši primeri secesijske arhitekture v Ljubljani.

Secesija ali umetnost *fin de siècle* (slov. konec stoletja) je uveljavljen pojem za kratkotrajen umetnostni slog, ki je prevladoval predvsem v arhitekturi, notranji opremitvi in umetni obrti med letoma 1895 in 1905. V drugih deželah so za ta slog uporabljali različne izraze. Najbolj znani so francoski *Art Nouveau*, ameriški *Tiffany* (umetna obrt, zlasti steklo), nemški in avstrijski *Jugendstil*, v Avstriji tudi *Secesionstil*. Slednjega smo prevzeli tudi Slovenci.

Glavna značilnost secesije je dekorativni slog, ki je nastal kot upor proti vodilni umetnostni usmeritvi 19. stoletja, proti togemu in umetniško sterilnemu historizmu. Na Slovenskem se je uveljavila predvsem dunajska secesija. Omeniti kaže, da sta pri razvoju dunajske secesije sodelovala tudi slovenska arhitektka Jože Plečnik in Maks Fabiani. Slednji je nekaj let zatem ustvaril nekaj najlepših secesijskih stavb v Ljubljani, Jože Plečnik pa se je od secesije kmalu oddaljil. Vendar ne gre prezreti, da je Plečnik tudi pozneje upošteval nekatera izhodišča secesijskega sloga, zlasti tista o narodni arhitekturi.

Prihod secesijskega sloga sovpada z enim od najbolj katastrofalnih dogodkov v zgodovini Ljubljane. To je bil rušilni potres na velikonočno nedeljo 1895. leta, po katerem je bilo potrebno znova zgraditi uničeno mesto. Popotresna obnova ni vsebovala samo nove pozidave, predvsem je vključevala tudi novo mestno urbanistično zasnovo. Tako je nova kolodvorska ulica, Miklošičeva cesta, povezala staro mestno središče z železniško postajo. Ob njej so zgradili nove stavbe, zasebne palače, banke in hotele, ki so najboljše primeri novega modernega sloga. Lepe primere secesijske arhitekture imamo tudi drugje v Ljubljani, a nikjer tako strnjeno kot na Miklošičevi cesti in v njeni neposredni bližini. Zaradi natančno odmerjenega časa za ogled secesijske Ljubljane si nismo ogledali tudi drugih objektov, ki bi si jih bilo vredno ogledati, to sta predvsem Jubilejni oziroma *Zmajski most* in *Mestni dekliški licej* na Prešernovi, kjer se danes nahaja ministrstvo za zunanje zadeve.

Dve osebi sta to popotresno obdobje zaznamovali tako na političnem kot tudi na umetnostnem področju. Ta sta bila ljubljanski župan **Ivan Hribar** in arhitekt **Maks Fabiani**, ki ga je Hribar povabil k sodelovanju. Seveda ni bil Maks Fabiani edini arhitekt, ki je sodeloval pri urbanistični zasnovi in gradnji mesta. To so bili tudi mestni arhitekt **Anton Wolf** in dunajski arhitekt **Camillo Sitte** ter **Ciril Metod Koch**, **Josip Vancaš** in drugi.

Za predstavitev vsebin, splošnih in operativnih ciljev pri medpredmetnem povezovanju smo uporabili posodobljena učna načrta za zgodovino in likovno umetnost v 9. razredu. Čeprav bi secesija sodila tudi v umetnost 19. stoletja in tako bi to bila snov 8. razreda, smo jo uvrstili v 9. razred zaradi župana Ivana Hribarja. Ogled lahko namreč začnemo z uvodom o nacionalnem položaju Slovencev v Avstro-Ogrski.

¹ Svetova potujoča razstava z naslovom *Genij – Da Vinci* je bila na ogled na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani leta 2013.

MEDPREDMETNO POVEZOVANJE: ZGODOVINA IN LIKOVNA UMETNOST

Medpredmetne povezave so eden od ključnih konceptov izobraževanja in so temelj za razvoj celovitega znanja. Učenci ga pridobijo na podlagi povezovanja vsebin z različnih predmetnih področij. Spodnja razpredelnica je strnjen prikaz nekaterih splošnih in operativnih ciljev, ki se povezujejo pri dveh predmetih.

Predmet	Splošni cilji/Učni cilji	Operativni cilji in vsebine
Zgodovina	<p>Učenci/učenke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijajo spretnosti časovne in prostorske predstavljalnosti, - na primerih iz zgodovine presojajo pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razvijanje odnosa do okolja, - razvijajo zmožnosti oblikovanja samostojnih utemeljenih zaključkov, pogledov, mnenj in stališč, vživljanja v različne perspektive in snovanja izvirnih predlogov in rešitev, - predstavijo svoje znanje na različne načine: ustno, pisno, grafično, ilustrativno, z IT itd., - opišejo nacionalni položaj Slovencev v Avstro-Ogrski. 	<p>Učenci/učenke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pojasnijo razliko med pojmom kulturna in naravna dediščina, - opišejo primere naravne in kulturne dediščine, - na primerih iz krajevne zgodovine opišejo pomen ohranjanja kulturne dediščine. <p>Teme in vsebine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obvezna širša tema: Slovenci v 20. in 21. stoletju in - vsebina: Zadnja leta Avstro-Ogrske in nastanek Kraljevine Jugoslavije.
Likovna umetnost	<p>Učenci/učenke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijajo sposobnost opazovanja, prostorske predstavljalnosti in vizualizacije, likovno mišljenje, likovni spomin in likovno domišljijo, - razvijajo občutljivost do kulturne dediščine, - razvijajo sposobnost za oblikovanje kriterijev vrednotenja umetnostnih spomenikov in splošne likovne problematike okolja. 	<p>Učenci/učenke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - razvijajo občutek za prostor. - razvijajo sposobnost analiziranja in vrednotenja umetnostnih spomenikov, - spoznajo dela nacionalne kulturne dediščine, - razvijajo občutek za povezovanje različnih arhitekturnih prostorov, - spoznavajo pojme, povezane z različnimi načini izražanja v prostoru. <p>Vsebine:</p> <p>arhitektura, urbanistični prostor, oblikovalni elementi arhitekturnega prostora.</p>

Metode dela na terenu: opazovanje, zapisovanje, skiciranje, fotografiranje.

Novi pojmi: secesija, lizena, urbanizem, konzola, pilon.

Navodila učencem

Učenci prinesejo vsaj tri polovične risalne liste in navadni svinčnik ter nekaj barvnih svinčnikov. Skicirali bodo nekatere stavbe in poudarili secesijsko okrasje, izdelke umetne obrti in arhitekturne elemente, ki so obenem novi pojmi. Te nove pojme bodo na skici označili tudi z besedo.

SECESIJA V LJUBLJANI: OGLED IZBRANIH STAVB

1. **Čudnova hiša, 1901 – Miklošičev trg**, uradni naslov Cigaletova 3. Arhitekt Ciril Metod Koch.

Hiša je bila grajena kot poslovno-stanovanjska stavba, kar je še danes, in se nahaja z enim krilom na Cigaletovi, z drugim pa na Tavčarjevi ulici. Na krilu, ki gleda na Tavčarjevo, je zanimiv balkon z nadstreškom. Zaradi bogate dekoracije s secesijsko motiviko in množico arhitekturnih elementov je hiša ena od najbolj značilnih secesijskih stavb na tem trgu. Pomemben arhitekturni element na stavbi, ki je obenem nov pojem, se imenuje *konzola*.² Kamnite konzole kot nosilni element se vidijo na vogalnem stol-

² Konzola je kamnit ali lesen pomol iz stene, navadno kot okras (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, knj. 2, str. 423).

pu v obliki kvadra, se nadaljujejo z valjem ter se na vrhu končajo s kvadratno ploščo, na kateri stoji globus. Pod ploščo opazimo tudi reliefno oblikovane glave.

Kot smo že omenili, so bili ena od glavnih značilnosti secesije izdelki umetne obrti. Te opazimo na tej stavbi na balkonih, slonečih na konzolah, ki so umetelno izdelani iz kovanega železa.

Delo učencev: učenci skicirajo stavbo in poudarijo arhitekturne elemente in dekorativno okrasje oz. vitičaste linije z barvnimi keramičnimi krogci ter balkon iz kovanega železa. Vse to so elementi, ki jih bomo v večji ali manjši meri videli na skoraj vseh secesijskih stavbah na Miklošičevi.

(Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:CudnovaHisa-Ljubljana.JPG> (dostop: 27. 11. 2013).)

2. Miklošičev park, nekoč Slovenski trg. Arhitekt Maks Fabiani.

*Miklošičev
park leta 1908.*

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Slovenski_trg_in_Ljubljana_1908.jpg (dostop: 27. 11. 2013).)

Fabiani je, kot vemo, pri svojem delu uporabljal nekatere smernice dunajskega urbanizma, torej je načrtoval in urejal ulice in mesta. Uredil je tudi park pred sodiščem, ki je edini secesijski park v mestu.

3. Krisperjeva hiša, 1901 – Miklošičeva 20. Arhitekt Maks Fabiani.

Bila je ena od najzgodnejših secesijskih hiš na Miklošičevi in tako je postala vzor za gradnjo preostalih hiš v bližini. Na stavbnem pročelju so secesijski cvetlični in rastlinski okras. Linije, ki ponazarjajo rastlinske vitice, so vrezane v omet, med njimi so posute okrogle barvne keramične ploščice, ki ponazarjajo cvetlice. Zapomniti si velja, da sta se s secesijo prav umetna obrt in rokodelstvo vzdignila na umetniško raven drugih likovnih zvrsti. Tudi na tej hiši vidimo lepe primere umetne obrti na kovinski ograji polkrožnega balkona, ki krasi vogalni stolpič. Tudi v notranjosti stavbe je na stopnišču lepa ograja iz kovanega železa.

(Vir: [http://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Mestni_trg_\(2\)_Krisperjeva_hi%C5%A1a.JPG](http://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Mestni_trg_(2)_Krisperjeva_hi%C5%A1a.JPG) (dostop: 27. 11. 2013).)

4. **Bambergova hiša, 1907** – Miklošičeva 16. Arhitekt Maks Fabiani.

Na fasadi ni s cvetličnimi motivi okrašenega pročelja kot na bližnji Krisperjevi hiši. Se pa tu pojavlja nov arhitekturni element in nov pojem, to pa so *lizene*. To so navpični in nekoliko izstopajoči pasovi iz fasadne ploskve, ki jo razčlenijo. Vendar pa ti elementi kažejo na bolj (neo) baročen slog kot na secesijo. Hiša je še danes stanovanjska s trgovinami v pritličju.

(Vir: [http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Miklo%C5%A1i%C4%8DDeva_16_Bambergova_hi%C5%A1a_\(1\).JPG](http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Miklo%C5%A1i%C4%8DDeva_16_Bambergova_hi%C5%A1a_(1).JPG) (dostop: 27. 11. 2013).)

5. **Zadružna gospodarska banka, 1921–1922** – Miklošičeva 8. Arhitekt Ivan Vurnik.

Čeprav je hiša nastala v dvajsetih letih, ko so se pojavljali novi slogi, v tem primeru t. i. narodni slog, je na tej stavbi v dekoraciji toliko secesijskih elementov, da ne moremo mimo nje, ne da bo jo omenili.

(Vir: [http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Miklo%C5%A1i%C4%8DDeva_8_Zadru%C5%BEna_gospodarska_bank_a_\(1\).JPG](http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Miklo%C5%A1i%C4%8DDeva_8_Zadru%C5%BEna_gospodarska_bank_a_(1).JPG) (dostop: 27. 11. 2013).)

6. **Ljudska posojilnica, 1907** – Miklošičeva 4. Arhitekt Josip Vancaš.

Še ena značilna stavba iz obdobja secesije, ki jo je zgradil hrvaški arhitekt, ki je študiral na Dunaju. Pozornost gledalca pritegnejo skulpture: ženska kipa z mošnjičkom sta vidna na vencu stavbe, panj, čebela in mravlja – vse so to simboli, ki ponazarjajo pridnost, delavnost, varčnost in blaginjo. Tudi tu opazimo lep primer umetne obrti, balkonsko ograjo iz kovanega železa. Na pročelju opazimo še en značilen secesijski element – raznobarvne (prevladujejo modre) keramične ploščice, ki krasijo belo fasado. Leta 1990 je bila ustanovljena Slovenska zadružna kmetijska banka, ki se je leta 2004 preimenovala v Deželno banko Slovenije DBS, d. d.

Nasproti nekdanje Ljudske posojilnice je še ena stavba arhitekta J. Vancaša, in sicer hotel Union.

(Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Zadru%C5%BEna_zveza.jpg (dostop: 27. 11. 2013).)

7. **Hotel Union, 1908** – Miklošičeva 4. Josip Vancaš, arhitekt iz Sarajeva.

To je bil velik projekt, ki pa ni bil nikoli uresničen. Sprva je bil načrtovan tako, da bi obsegal ves prostor od Miklošičevega trga do Nazorjeve ulice. Danes vidimo, da je bil uresničen le del, kjer dve krili, eno na Nazorjevi, drugo na Miklošičevi, povezuje vogalni stolp s kupolami. Pročelje hotela krasijo rastlinski motivi, torej je to značilna secesijska stavba.

(Vir: [http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Hotel_Union_\(5\).JPG](http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Hotel_Union_(5).JPG) (dostop: 27. 11. 2013).)

8. **Urbančeva hiša** – zdaj trgovina Emporium. Friedrich Sigmundt, arhitekt iz Gradca.

Hiša je bila leta 1903 zgrajena za veletrgovca Urbanca in je bila prva veleblagovnica v mestu. Pozornost vzbujata lepo oblikovan stekleni nadstrešek v obliki pahljače in obroba iz kovanega železa. Na vrhu nad vhodom se nahaja skulptura rimskega boga Merkurja, zaščitnika trgovcev in popotnikov. Tu je sicer bila prva veleblagovnica v Ljubljani, danes je v njej modna trgovina Emporium.

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Galerija_Emporium.jpg (dostop: 27. 11. 2013).)

9. **Prešernov spomenik** - Prešernov trg.

Maks Fabiani je naredil podstavek za spomenik in ga umestil v prostor, pesnika z muzo pa je upodobil kipar Ivan Zajec. Maks Fabiani je bil vsestranski ustvarjalec, pisal je pesmi in bil je tudi izumitelj.

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Th_File_SLO-Ljubljana47.JPG (dostop: 27. 11. 2013).)

10. Hauptmannova hiša, prenovljena 1904. Arhitekt Ciril Metod Koch.

Stanovanjsko-trgovska stavba. Hiša ni bila pri velikem potresu skoraj nič poškodovana. Trгоvec Hauptmann je dal Kochu prenoviti le zunanjščino stavbe in streho. Tudi tu so zelo izrazit dekorativni element barvne keramične ploščice v modrih, zelenih in rdečih tonih.

Delo učencev: Učenci se razdelijo v dve skupini in se postavijo na najbolj primerno mesto, s katerega bodo skicirali Prešernov trg s poudarkom na izbrani secesijski stavbi. Lahko je to pogled na Urbančevo hišo nekje s sredine trga ali pa pogled na Hauptmannovo hišo s stopnišča pred frančiškansko cerkvijo.

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Hauptmannova_hi%C5%A1a.jpg
(dostop: 27. 11. 2013).)

11. Mestna hranilnica, 1903–1904. Čopova 3. Arhitekt Josip Vancaš.

Na stavbi lahko opazimo značilno okrasje na pročelju nad vhodom. Slednjega krasi pahljačast nadstrešek, ki je nekoliko skromnejša izvedba nam že znanega nadstreška pri Urbančevi hiši. Omeniti kaže tudi, da je napis *Mestna hranilnica Ljubljanska*, umeščen v edini ohranjeni izvorni secesijski izvesek v Ljubljani. Danes je tu poslovalnica NLB z nazivom *Mestna hranilnica Ljubljana*.

(Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Mestna_hranilnica_ljubljanska.jpg
(dostop: 27. 11. 2013).)

SKLEP

Secesija se je razvila kot odgovor na historicistične sloge 19. stoletja, ki jih je uporabljalo predvsem plemstvo. To so bili neobarok, neorenesansa, neogotika itd. Meščanstvo se je želelo razlikovati od plemstva in s pridobivanjem vse večje ekonomske moči so se te njihove težnje izražale tudi v gradnji in slogu njihovih hiš. Zato lahko secesijo štejejo predvsem za umetnostni slog premožnega meščanstva. To ni bilo tako samo v Sloveniji, ampak tudi drugod po Evropi. Kdo so bili ljubljanski meščani, katerih hiše še več kot sto let pozneje vedno znova občudujemo (zlasti takrat, ko zasijejo v polnem sijaju po obnovi, kot je to v primeru Urbančeve hiše, ki je bila obnovljena leta 2010)? Kot smo videli na primeru Miklošičeve ceste in Prešernovega trga, so to bili meščani predvsem nemškega in judovskega rodu, med njimi pa je bilo tudi nekaj Slovencev.

Čeprav smo si ogledali nekaj meščanskih stanovanjskih stavb, kot so Hauptmannova, Krisperjeva, Čudnova itd., velja poudariti, da so z gmotnim vzponom meščanstva nastajale tudi nove namenske stavbe, kot so banke (posojilnice, hranilnice), veleblagovnice itd.

Razvoj industrije je prinesel tudi nove možnosti in nove tehnologije. Začeli so uporabljati nove materiale, kot so železo, beton, steklo in jeklo, in vse smo imeli priložnost opazovati na našem kratkem sprehodu po secesijski Ljubljani.

Ob tem kaže poudariti, da je to le izbor secesijskih stavb ob Miklošičevem trgu in Miklošičevi cesti. Ogled vseh hiš na tem območju (Hribarjeva hiša, hiša na Dalmatinovi 3, Deghenijeva hiša itd.) kot tudi ogled nekoliko bolj oddaljenih secesijskih objektov v mestu (Zmajski most, dekliški licej »Mladika« itd.) bi skupaj z delom učencev zahtevala vsaj tri šolske ure.

Vse stavbe in stavbne detajle smo fotografirali, nekaj smo jih tudi narisali. Risbe in fotografije smo predstavili na razstavnem prostoru v šolski avli.

VIRI IN LITERATURA

- Atlas Ljubljane: karte, vodnik, informacije. Ljubljana: Geodetski zavod SR Slovenije, 1989.
- Enciklopedija Slovenije. Knj. 11. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997.
- Jamnik, T., Ilich, I. (2008). Gori doli po Ljubljani. Vodnik za otroke. Ljubljana: DZS.
- Janež, S. (1993). Slovstveni in kulturnozgodovinski sprehodi po Ljubljani. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Kopriva, S. (1989). Ljubljana skozi čas. Ljubljana: Borec.
- Korošec, B. (1991). Ljubljana skozi stoletja: Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Knj. 2, 3. Ljubljana: Slovenska Akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik, 1975.
- Mihelič, B. (1989). Vodnik po Ljubljani. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Prelovšek, D. (1977). Urbančeva hiša v Ljubljani in njen arhitekt. Sinteza, št. 38-40, str. 112-116.
- Šumi, N. (1990). Slovenija – umetnostni vodnik. Ljubljana: Marketing 013ZTP.
- Učni načrt. Zgodovina. Dostopno na:
http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: 6. 2. 2013).
- Učni načrt. Likovna vzgoja. Dostopno na:
URL:http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_likovna_vzgoja.pdf (dostop: 6. 2. 2013).
- Učni načrt. Geografija. Dostopno na:
URL:http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_geografija.pdf (dostop: 6. 2. 2013).

POVZETEK

Prihod secesijskega sloga sovпада z enim od najbolj katastrofalnih dogodkov v zgodovini Ljubljane. To je bil rušilni potres na velikonočno nedeljo 1895. leta, po katerem je bilo potrebno znova zgraditi uničeno mesto. Popotresna obnova ni vsebovala samo nove pozidave, predvsem je vključevala tudi novo mestno urbanistično zasnovo. Tako je nova kolodvorska ulica, Miklošičeva cesta, povezala staro mestno središče z železniško postajo. Ob njej so nastale nove stavbe, zasebne palače, banke in hoteli, ki so najboljši primeri novega modernega sloga.

Razvoj secesije sovпада z gmotnim stanjem premožnega meščanstva, ki se je želelo razlikovati od plemstva. Ta razlika se je kazala tudi v gradnji njihovih hiš v dekorativnem slogu in z uporabo novih tehnologij, ki jih je prinesel razvoj industrije. Začeli so uporabljati železo, armirani beton, jeklo in steklo.

Za predstavitev vsebin, splošnih in operativnih ciljev pri medpredmetnem povezovanju smo se naslonili na posodobljena učna načrta za zgodovino in likovno umetnost v 9. razredu.